

Barcelona: Editorial UOC; Pòrtic.

D'antuvi hem de dir que els autors ja havien mostrat anteriorment la seva dedicació a la nostra història lingüística almenys des de l'any 1993 quan van publicar llur excel·lent *Panorama d'història de la llengua*, seguint d'alguna manera la tradició valenciana encetada de forma científica per Manuel Sanchis Guarner. No oblidem en aquest sentit que Antoni Ferrando fou el coordinador de l'Àrea d'Història de la llengua del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986) i

que, a càrrec d'ell, foren publicades les actes corresponents el 1989, que van comportar un avenç notable per a la lingüística històrica catalana. Amb aquest bagatge és comprensible que estiguin ben preparats, metodològicament i heurísticament, per a oferir-nos un bon tractat en aquesta matèria, ben complexa, que ha de conjuminar moltes dades, històriques i lingüístiques, corresponents a períodes històrics ben diversos.

I passem a l'anàlisi de l'obra, composta d'un pròleg i onze capítols, més la bibliografia pertinent. En el pròleg ens expliquen els objectius: es tracta d'un panorama forçosament breu de més de mil dos-cents anys d'història i presenta una estructura deliberadament didàctica amb voluntat orientadora que posa èmfasi en els factors sociolingüístics i ideològics sense negligir els canvis històrics. Cal dir que en aquest sentit cada capítol inclou una introducció molt ben elaborada al tema que s'hi tracta, i acaba amb una taula cronològica molt aclaridora dels fets politicosocials, lingüístics i literaris.

El capítol I, dedicat precisament a descriure els «conceptes, objectius i mètodes de la història de la llengua», és de fet un tractat general d'història de la llengua, on se'ns descriu detingudament les seves bases prèvies, tant respecte de l'objecte com de l'objectiu d'estudi (sobretot pel que fa al temps i a l'espai), i també pel que fa als aspectes disciplinaris intrínsecs: reconstrucció del passat social, nomenclatura, camp de coneixements i dimensions científica i ideològica, on és palesa la maduresa dels autors.

La disposició històrica comença en el capítol II «Emancipació política i formació del romanç català. De l'ocupació franca de Barcelona (801) a la derrota de Muret (1213)», i on es descriu primerament el marc històric d'aquest període començant per la fi de l'Imperi Romà, i el cultural, des del món carolingi: relació entre llatí i català i primeres mostres del català escrit, el català i l'occità. A continuació, i sobre el marc històric exposat, es fa una exposició de la base llatina del català, de caràcter lingüístic, i de les característiques del català preliterari: la descripció és molt documentada i precisa, d'acord amb els darrers avenços de la recerca, encara que creiem que no és indiscutible l'afirmació que «la E oberta o la O oberta condicionades per la iod havien desenvolupat un triftong (i*éi*, u*ói*) tant en català com en occità...» (p. 69), sense considerar la possibilitat d'inflexió directa en català (veg. Mar BATLLE: «L'evolució de les Ē i Ō + iod en català dins la Romània». *Caplletra*, 20 (Primavera de 1996), p. 13-32).

Quant a la problemàtica de la datació del *Capbreu* de l'*Acta de la consagració i dotació de la Catedral d'Urgell* (819), «ja que es tracta d'una falsificació documental del segle XII» (p. 67), hauria estat interessant de tenir en compte el treball de C. Baraut, *La data de l'Acta de consagració de la catedral carolingia de la Seu d'Urgell* (819) (*Urgelia*, VII (1984-1985), p. 515-529), on arriba a la conclusió que la dita acta devia ser redactada vers l'any 860, i el capbreu durant el segle XI.

Després de la part dedicada a la base constitutiva llatina i romànica, que inclou una curiosa reconstrucció hipotètica del parenostre en el romanç català dels segles IX-X (p. 74), es passa a comentar succintament els substrats i els adstrats. Pel que fa al substrat només es contempla «El component ibèric i basc» (p. 5) prenent com a base unes poques mostres toponímiques i seguint pel que fa al substrat basc de l'àrea primerenca les deduccions de J. Coromines, encara que aquesta influència basca hagi estat posada en dubte pels especialistes en paleobasc (veg. *Els substrats de la llengua catalana: una visió actual*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2002 [Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, I]). No s'hi contempla, doncs, la possibilitat d'influència indoeuropea, a la qual es podrien atribuir elements del vocabulari català comú com *bedoll*, *coma*, *vern*, etc.

S'hi comenta més àmpliament la influència del superstrat germànic, gòtic i franc, tant pel que fa al vocabulari comú com a l'onomàstica personal, i fins i tot en les transformacions fonètiques (p. 77-78), que nosaltres considerem atribuïbles més aviat a la influència gòtica que no pas a la franca. I també l'element romànic precatalà de la futura àrea del català consecutiu, habitualment conegut com a *mossàrab*, excloent-hi, amb bon criteri, molts pseudomossarabismes del català que, en realitat, són aragonesismes (p. 84).

El capítol III dedicat a l'«Expansió territorial i d'assentament de la consciència idiomàtica», com tota l'obra de fet, comença amb una àmplia i ben elaborada descripció historico-cultural i institucional del període comprès des de la derrota de Muret (1213) al compromís de Casp (1412), dos segles d'expansió i configuració de la llengua catalana, que serveix de marc als fets lingüístics, que són tractats a continuació. Això comporta que, a vegades, un tema com, per exemple, *catalanesc* o *llengua catalana* sigui tractat en ocasions diferents (p. 93, 105-107); que alguna obra com el *Llibre del Consolat del Mar*, del segle XIV, sigui esmentada dins el marc històric (p. 95) abans de Ramon Llull i tractat dins la part dedicada a l'aparició de la prosa literària, que inclou així mateix les quatre grans cròniques (p. 113-116). En l'aspecte més intrínsecament lingüístic, hem d'assenyalar que s'hi tracta ara la influència aràbiga, seguint Coromines i Sanchis Guarner (p. 119-124), i també la qüestió de les teories sobre la bipartició dialectal del català, que es remunten al substrat lingüístic (p. 132-134).

A l'etapa de plenitud cultural i política, del compromís de Casp (1412) a la derrota de les Germanies (1523), és dedicat el capítol IV, període molt complex, que correspon a l'època de domini de la casa de Trastàmara en la Corona d'Aragó, en què la cultura valenciana fou predominant dins el conjunt de la cultura catalana en general, i que és ben conegut dels autors, precisament valencians. Creiem que aquest fet també deu haver influït perquè aquest capítol acabi precisament amb les guerres de les Germanies, que van afectar sobretot el llavors encara Regne de València i que van condicionar particularment el seu futur. La descripció del període tractat és ben elaborada des de la introducció, assenyalant molt bé el marc cultural: de l'humanisme al Renaixement, els usos socials i institucionals de la llengua, els usos literaris, la consciència lingüística, en què es descriu el procés de fragmentació onomàstica (català, mallorquí, valencià...), el paper de la impremta en la fixació i modernització de la llengua, i aparició de les primeres gramàtiques i vocabularis, i finalment més descripcions concises però molt precises de l'evolució de la llengua i del procés de dialectalització en aquesta època.

El període pròpiament hispànic de la casa d'Àustria és tractat en dos capítols: el cinquè, que arriba fins a l'expulsió dels moriscos (1610), i el sisè que comprèn des d'aquest episodi fins a la nova planta borbònica (1715). Creiem que aquesta divisió també és deguda a la condició valenciana dels autors, per tal com la dita expulsió també afectà ben directament aquest regne. En el camp històric es descriu bé, per a cada període, la història general, en què s'inscriu una decadència real política i cultural, concomitant amb el predomini del regne de Castella en tot el territori hispànic, que provocà la revolta de Catalunya en temps del rei Felip III de Castella (revolta que generà una considerable literatura política que ha estat publicada per Henry Ettinghausen), malgrat el manteniment de les institucions pròpies, cada vegada més condicionades per l'actitud de la monarquia; s'hi descriu les característiques ideològiques i estètiques de la cultura barroca de la Contrareforma, l'ús literari i social de la llengua, i l'evolució de la consciència lingüística de cada territori, condicionada per la castellanització de la monarquia i de la noblesa autòctona, que començà aviat al Regne de València, i que comportà com a reacció tant el desenvolupament del «llemosinisme» com l'aparició d'apologies de la llengua catalana. Creiem, en aquest sentit, que hauria estat oportú de precisar més el paper institucional i social de l'Església respecte de la llengua en aquest període, tant del clergat regular, ben influent en aquest període, com del secular en les províncies eclesiàstiques tarraconense i valentina, aprofitant la bibliografia d'autors eclesiàstics com Joan Bada i J. Bonet i Baltà. I pel que fa a l'evolució interna de la llengua, és interessant la descripció, tant de les interferències exògenes, sobretot, és clar del castellà (p. 220), com també de les particularitats dialectals que prenia cada territori (p. 257-260).

Al període borbònic absolutista, és a dir des de la Nova Planta de 1715 fins a la consolidació del règim liberal espanyol amb Isabel II el 1833, és dedicat el capítol VII, de 37 pàgines (p. 265-301), que conté una descripció molt ajustada però ben articulada de la problemàtica d'aquest període, descrita com de proscripció pública i privadesa dinàmica pel que fa a la llengua i a la cultura catalana en general. Es tracta d'una etapa molt complexa, en què al costat de fenòmens que afecten de

manera general, com la ideologia política absolutista i la il·lustració cultural, hi ha situacions particulars condicionades per les vicissituds polítiques, des de la francesització de la Catalunya del Nord fins al manteniment de l'estructura autòctona a Andorra. I en aquest sentit voldria assenyalar la importància d'una obra no gens coneguda: em refereixo al *Manual Digest*, datat de l'any 1748, de l'andorrà Antoni Fiter i Rossell, que considerem una de les mostres més interessants en molts aspectes de la producció del català del segle XVIII. També hauria estat oportú de comentar el tractament del català al Principat durant el domini napoleònic, al qual es va referir qui escriu aquestes línies en un treball dedicat als liberals espanyols i la llengua catalana, que creiem que hauria estat oportú de tenir en compte.

La mateixa competència demostren els autors en els capítols dedicats a l'edat contemporània. En el VIII, que comprèn des del 1833 fins a la Solidaritat Catalana (1906), sota l'epígraf «Exclusió legal i recuperació literària a l'inici de l'estat modern», es descriu el procés complex i contradictori de l'establiment d'un règim pretesament liberal però alhora unitarista i excloent, com a continuació de les tendències iniciades precisament durant l'antic règim (com ja va posar en relleu Alexis de Tocqueville per al cas de França), basat en la cultura castellana, molt hostil a qualsevol projecte federalista o descentralitzador. I alhora el desplegament de la Renaixença, en principi només literària, però que al Principat sobretot tingué una projecció vers un desvetllament de la consciència nacional, basat en la llengua, de gran abast social i polític, que es manifestà en ocasió de la Solidaritat, però que no tingué el mateix abast en altres territoris, com les Illes i el País Valencià.

Al segle XX són dedicats quatre capítols. Aquest fet, que contrasta amb la poca atenció que tradicionalment se sol donar als temps més recents en els manuals d'història de la llengua, és certament un desafiament per als autors però alhora un mèrit indiscutible, i cal dir que són fets amb la mateixa completeness i competència amb què es tracten els períodes anteriors, malgrat la complexitat i la immediatesa, que d'altra banda comporta l'avantatge del coneixement directe, que és palès en la descripció, no solament del període franquista, sinó sobretot del règim actual. Els fets de caràcter sociolingüístic són tractats amb amplitud, com correspon a les vicissituds i perspectives de la llengua catalana, diferents per a cada àrea, encara que hi trobem a faltar algun personatge notable, com Antoni Rovira i Virgili, mentor del catalanisme actiu d'esquerres. També s'hi descriu l'activitat científicolingüística, a la qual va dedicada, de fet, el capítol XII, darrer; en fan, en general, una descripció sintètica però molt àmplia alhora, per exemple del «cas valencià» en relació amb els problemes d'identitat lingüística. Quant a la recerca lingüística, trobem a faltar una major referència a l'onomàstica catalana, des dels treballs de Balari i Paul Aebischer fins a l'activitat més recent, i als treballs de Joan Bastardas i el seu equip en el *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*. En tot cas, són petits detalls comprensibles en una obra d'aquesta mena, ben meritòria i original. Hem de felicitar-nos els qui ens dediquem a la lingüística històrica catalana, i sobretot hem de felicitar els coautors pel seu esforç ben reeixit.

Josep MORAN
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona